

De noodmunten van Duits Oost-Afrika 1916

15 rupien 1916 T goud 7,168 g 750 ‰ 22 mm Ø

Duits Oost-Afrika

De Afrikaanse taart werd verdeeld op de Conferentie van Berlijn in 1884-85 en daarbij werd het gebied ten oosten van de grote meren, bestaande uit Tanganyika, Ruanda en Urundi, als kolonie toegewezen aan Duitsland, Duits Oost-Afrika genoemd. Het werd in het noorden begrensd door Brits Oost-Afrika (nu Kenya) en in het zuiden door Portugees Oost-Afrika (Mozambique). De hoofdstad was Dar-es-Salaam, wat “Huis van de Vrede” betekent in het Arabisch. Na de Eerste Wereldoorlog verloor Duitsland al zijn kolonies: Ruanda en Urundi werden toegewezen aan België terwijl Tanganyika deel ging uitmaken van Brits Oost-Afrika als mandaatgebied toegekend door de Volkenbond. Tanganyika werd onafhankelijk in 1961 en werd verenigd met het eiland Zanzibar (en Pemba) in 1964. Het kreeg dan de naam Tanzania, dat een samentrekking is van Tanganyika en Zanzibar. Zanzibar was al sinds de 7de eeuw in Arabische handen en had zich ontwikkeld tot het handelscentrum van de ganse Oost-Afrikaanse kust en de eilanden. Zanzibar was dus ook zeer gegeerd door de Europese imperialisten en werd het centrale stuk land in de verdelingsonderhandelingen tussen Duitsland en Engeland.

De Duitse kolonisatie begon met de Duitser Carl Peeters die de Deutsch Ostafrikanische Gesellschaft oprichtte die initieel het Duits Oost-Afrikaans gebied bestuurde. De Duitsers gaven er ook munten uit, eerst met de benaming Deutsch Ostafrikanische Gesellschaft, en later, toen het protectoraat het statuut van kolonie kreeg, met de benaming D.O.A. of Deutsch Ostafrika, geslagen te Berlijn of Hamburg (muntmerk A of J). Dat was de rupie verdeeld in 64 pesa, later in 100 heller. Die zorgden voor continuïteit want er circuleerden reeds Brits Indische rupies (evenals de Maria-Theresiathaler) in het gebied.

De Oost-Afrikaanse campagne

De Eerste Wereldoorlog werd gedeeltelijk ook in Afrika uitgevochten. Tijdens de Conferentie van Berlijn in 1885 was er evenwel afgesproken in de zogenaamde 'Congo Act' dat kolonies neutraal zouden blijven in geval van een oorlog in Europa. Deze afspraak werd echter als eerste geschonden door de Britten die reeds in 1914 vijandelijkheden startten vanuit Uganda op het Victoriameer en ook de hoofdstad Dar-es-Salaam bombardeerden vanaf oorlogsschepen op zee. Die vijandelijkheden bereikten een hoogtepunt toen de Duitse kruiser Königsberg het Britse oorlogsschip HMS Pegasus tot zinken bracht in de haven van Zanzibar en vervolgens zelf tot zinken werd gebracht door de Britten in 1915.

Gezien het beperkt aantal Duitsers in Duits Oost-Afrika begon de Duitse generaal Paul von Lettow-Vorbeck (1870-1964) dan maar een guerrillaoorlog tegen de Britten onder leiding van de Zuid-Afrikaan Jan Smuts, teneinde zoveel mogelijk Britse troepen weg te houden van het front in Europa.

Belgisch-Congo, een neutraal gebied net zoals België, vóór WO I, werd dan onverwittigd aangevallen via het Tanganyikameer. De Belgische kolonie vocht mee met twee brigades van de Force Publique onder leiding van de Belgische luitenant-generaal Charles Tombeur (1867-1945). Een langdurige patstelling tussen de Force Publique en het Duitse koloniale leger werd doorbroken door een gezamenlijk Brits-Belgisch offensief in 1916. De Force Publique behaalde een belangrijke overwinning door de verovering van Tabora op 19 september 1916. Dat was een unieke gebeurtenis in de Belgische militaire geschiedenis. Von Lettow-Vorbeck gaf zich pas over op 25 november 1918 in Abercorn (Rhodesia), twee weken na de wapenstilstand in Europa, want hij was niet eerder op de hoogte. Toen pas werd het duidelijk tegen welk een kleine Duitse troepenmacht de Britten met meer dan 100.000 man hadden gestreden. De troep telde op dat moment slechts 155 Duitsers en een paar duizend zwarten.

Parade te Berlijn in 1919 met rechts Paul von Lettow-Vorbeck te paard

Na zijn terugkeer in Duitsland in maart 1919 werd Von Lettow-Vorbeck als een held onthaald, met een parade in Berlijn. Hij werd gezien als de enige Duitse generaal die nooit was verslagen.

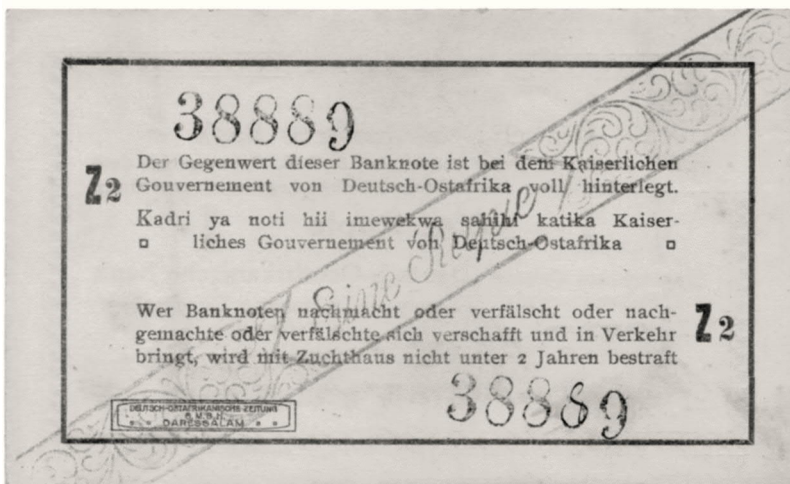
Opmerkelijk was dat hij na de oorlog nog ontvangen werd te Londen als een eregast op een

reünie van oud-strijders, die allen in Duits Oost-Afrika tot zijn tegenstanders hadden behoord. Hij sloot zelfs nog vriendschap met generaal Jan Smuts (1870-1950). Deze werd later premier van Zuid-Afrika. Charles Tombeur werd in België voor zijn prestaties in de adelstand verheven en mocht zich dan Charles Tombeur de Tabora noemen.

Van 1928 tot 1930 was Van Lettow-Vorbeck lid van de Reichstag voor de rechts-conservatieve Deutschnationale Volkspartei en werd een tegenstander van Hitler, wat hem niet in dank afgenomen werd.

De noodmunten tijdens het beleg van Tabora in 1916

Door de oorlogssituatie was Duits Oost-Afrika volledig afgesloten van het moederland. Export kon niet meer en bevoorrading vanuit Duitsland evenmin. Daardoor werd het geld er schaars, zowel bankbiljetten als munten.

Gouverneur Heinrich Schnee (1871-1949) liet dan maar ter plaatse noodbiljetten van 200, 50, 20, 10, 5 en 1 rupie drukken en noodmunten slaan van 20 en 5 heller (respectievelijk 1.634.700 en 302.000 ex.). Hiervoor gebruikte men messing hulzen van obussen evenals ter plaatse gewonnen koper. Er werden meerdere stempels gebruikt wat voor de 5 heller twee verschillende types opleverde in messing en voor de 20 heller zes types, ieder dan nog in koper of messing.

20 heller messing 1916T

20 heller koper 1916T

Schnee vroeg ook aan mijnningenieur Friedrich Schumacher (1884-1975), die werkte in Tabora, om gouden munten te slaan, want goud hadden ze genoeg. Er was immers een goudmijn in het naburige Sekenke, en dat goud geraakte toch niet meer in Duitsland. Zilver hadden ze niet. De goudmunten kregen een muntwaarde van 15 rupien. 15 Indische rupees geeft 1 Britse sovereign dat ongeveer gelijk is aan 20 mark. Hoewel de goudmunt met de bekende olifant 25 % minder goud bevatte werd ze de Tabora-sovereign genoemd. Al deze munten werden met de plaatselijke beschikbare middelen geslagen, wat aan de munten duidelijk te zien is: deze van 5 en 10 heller zijn meestal van slechte kwaliteit. De 15 rupien zijn beter. Slijtagesporen zijn er weinig daar deze munten maar kort gecirculeerd hebben.

15 rupien goud 1916T

5 heller messing 1916T

In het bijzonder over het slaan van de gouden munten zijn interessante verhalen bewaard gebleven. Schumacher, toen 32 jaar oud, liet door 200 dragers in 10 dagen een kleine 300 kg goud brengen van de Sekenkemijn naar het station van Tabora waar hij een werkplaats inrichtte om munten te slaan. Hij gebruikte een wals bedoeld om rubber platen te maken om het goud op de juiste dikte te walsen. Met een kleine handpers ponste men er dan muntplaatjes uit. De walsmachine was natuurlijk niet erg nauwkeurig en dus liet hij de muntplaatjes iets te dik walsen en dan bijvijlen door 7 Singalese goudsmiden (afkomstig van Ceylon) die hij ter beschikking had, tot een gewicht van 7,168 g. Die konden ieder 30 muntplaatjes per dag maken. Hij had natuurlijk ook geen schroefpers en liet een manueel bediende hydraulische pers om buizen te buigen ombouwen tot muntpers. Na 2,5 maand zo gewerkt te hebben ging de hydraulische pers stuk en werd uitgeweken naar Lulanguru, 25 km ten westen van Tabora. Daar liet hij een pers bedoeld om olie te persen uit pinda's ombouwen tot muntpers. Deze was met stoom aangedreven en dat maakte het werk een stuk eenvoudiger en sneller. Zo kon Schumacher 6395 gouden munten slaan in Tabora en nog eens 9803 in Lulanguru.

Het goud van de Sekenkemijn was echter maar gedeeltelijk geraffineerd en bevatte 15 tot 20 % zilver. De bedoeling was dat het goudstuk een gehalte van 75 % had en dus moest er 5 tot 10 % van een ander metaal, koper, toegevoegd worden. Dat maakt dat deze munten nogal variëren in kleur want 5 of 10 % koper maakt wel wat verschil.

De munten dragen allemaal het muntteken T van Tabora ook al zijn er meer geslagen in Lulanguru. Wat betreft het design had men liefst de Duitse keizer Wilhelm II op de voorzijde afgebeeld, maar men oordeelde dat men niet de goede skills had om een voldoende gelijkend portret te graveren, en dus werd het een olifant met op de achtergrond de vulkaan Kilimanjaro. Een wedstrijd onder het spoorwegpersoneel voor de beste design werd gewonnen door R. Voght en het graveerwerk werd gedaan door een zekere Vatheare. Deze

graveerde ook de keerzijde: een Duitse adelaar. Er werd slechts één voorzijdematrijs maar wel twee keerzijdematrijzen gebruikt, die iets verschillend zijn. Op de tweede matrijs zijn de arabesken bovenaan iets langer.

De geslagen munten werden geleidelijk overgedragen aan de DOA-bank in Tabora waar ze snel werden uitgegeven. Vele van deze munten werden door Duitsers en Belgen als souvenir meegenomen.

Toen de Belgen op het punt stonden Tabora in te nemen, wilde Schumacher zoveel mogelijk van het resterende goud en gouden munten uit de handen van de Belgen houden. Hij verkocht de resterende 200 kg nog niet-gemunt goud aan een rijke Arabier en 's nachts begroef hij 200 munten in een blikken doos ergens in de omgeving van Tabora. Voor zover we weten werd deze goudschat nooit teruggevonden. Schumacher werd op 19 september door de Belgen gevangengenomen. Begin 1917 werd hij samen met andere gevangenen door de Belgen via een tocht door het regenwoud naar de Atlantische kust gedreven. Hij leed ondertussen zwaar aan malaria en werd zo ingescheept naar Engeland. Hij had ook nog 40 munten in zijn bagage en kleren verborgen. Hij werd uitgeleverd aan Scotland Yard in Londen waar 39 van de 40 munten hem afgenomen werden. Slechts één munt werd niet gevonden en bleef in zijn bezit. Als niet-militair werd hij vrij snel vrijgelaten in december 1917.

Schumacher had nog een lange carrière voor zich. Hij liet zich door het instituut voor tropengeneeskunde te Tübingen gedurende enkele jaren behandelen voor zware malaria. In 1920 huwde hij zijn jeugdvriendin Ottilie. In 1920 werd hij hoogleraar Geologie aan Bergakademie te Freiburg en in 1933 rector. Hij kwam echter in aanvaring met de Nazi's, verliet het land, werkte als geoloog in Joegoslavië en doceerde aan de universiteiten van Belgrado, Istanbul en Bonn.

Na de dood van Schumacher schonk zijn weduwe Ottilie de enige overgebleven gouden 15 rupien in 1978 aan het Duitse Bergbaumuseum te Bochum, waar het tot vandaag tentoongesteld is.

Daar het aantal geslagen gouden munten zeer beperkt is, waarvan er bovendien nog een aantal verloren gegaan zijn, zijn deze vandaag duur (ongeveer 3000 - 4000 €). De 5 en 20 heller zijn vandaag gemakkelijk te vinden maar, zoals gezegd, is de kwaliteit een probleem.

Bibliografie

Wikipedia, *East African Campaign (World War I)*,

[http://en.wikipedia.org/wiki/East_African_Campaign_\(World_War_I\)](http://en.wikipedia.org/wiki/East_African_Campaign_(World_War_I))

Wikipedia, *Paul von Lettow-Vorbeck*,

http://nl.wikipedia.org/wiki/Paul_von_Lettow-Vorbeck

Wikipedia, *Charles Tombeur de Tabora*,

http://fr.wikipedia.org/wiki/Charles_Tombeur_de_Tabora

Friedrich Schumacher, *Der Goldschatz von Tabora im ehemaligen Deutsch-Ostafrika*, in: *Geldgeschichtliche Nachrichten*, januari 1973, No. 33, p. 8-10.

Leonhard Rautenberg, *Das Kriegsnotgeld der deutschen Kolonien*, in: *Numismatisches Nachrichtenblatt*, februari 1990, Jg. 39, p. 31-32.

D.D. Yonge, *The history of Tabora 15-rupee piece*, in: *Tanganyika Notes and Records*, maart 1964, No. 62, p. 49-55.

Deutsches Bergbau-Museum Bochum, *Prof. Dr. Friedrich Schumacher und die Goldmünze des wilhelminischen Kaiserreichs*, <https://www.bergbau-sammlungen.de/de/aktuelles/prof-dr-friedrich-schumacher-und-die-goldmuenze-des-wilhelminischen-kaiserreichs>

Dr. F. Tielens, *Een Duitse rupie*, in EGMP-jaarboek 2002, blz. 47-54.

Leopold Verbist